

TARTALOM

TRAKTÁTUM

Kriptaszökevények: A gótikus rémtörténetek hagyományai (*Somogyi Gábor*) 2

SCRIPTORIUM

| | |
|--|-----|
| ANN RADCLIFFE: A kísértetjárta szoba (<i>Somogyi Gábor fordítása</i>) | 50 |
| CHARLES BROCKDEN BROWN: Wieland, avagy Az átváltozás, I. rész (<i>Somogyi Gábor fordítása</i>) | 60 |
| Halottak csörtéje (<i>Somogyi Gábor fordítása</i>) | 88 |
| FRANCIS LATHOM: A víziszellem (<i>Fűzesi Szabolcs fordítása</i>) | 90 |
| FRIEDRICH DE LA MOTTE FOUQUÉ: A kis hóhér (<i>Somogyi Gábor fordítása</i>) | 98 |
| WASHINGTON IRVING: Álmosvölgy legendája (<i>Szabó Zoltán „Zoo_Lee” fordítása</i>) | 108 |
| Sátáni szerződés (<i>Somogyi Gábor fordítása</i>) | 124 |
| JAMES HOGG: George Dobson útja a Pokolba (<i>Somogyi Gábor fordítása</i>) | 127 |
| MARY SHELLEY: Bevezetés a Frankenstein 1831-es kiadásához (<i>Somogyi Gábor fordítása</i>) | 132 |
| MARY SHELLEY: Az álom (<i>Németh Magdolna fordítása</i>) | 136 |
| EDGAR ALLAN POE: A Valdemar-kóreset kendőzetlen tényei (<i>Molnár András fordítása</i>) | 144 |
| NATHANIEL HAWTHORNE: A boszorkánymester átka (<i>Fűzesi Szabolcs fordítása</i>) | 149 |
| JOSEPH SHERIDAN LE FANU: Dickon, az ördög (<i>Somogyi Gábor fordítása</i>) | 155 |

EX LIBRIS

Hogyan kell Lovecraft-tanulmánykötetet írni? (*Somogyi Gábor*) 160

INTERNA MAGICA

Hammer House of Horror (A horror háza) 163

A GÓTIKUS RÉMTÖRTÉNETEK
HAGYOMÁNYAI

Kriptá- szökevények

HALÁLTÁNC
AZ IRODALOMBAN





Bevezetés
A szív paradoxonai



H mikor Bram Stoker kiadta méltán népszerűvé vált *Drakuláját*, olyan műrajban alkotott egy ikonikus regényt, amely már akkoriban is százéves volt. Stoker irodalmi stílusa, valamint rémmeséjének főbb pontjai a régi gótikus románc felidézése, újragondolása annak, hogy a *weird* átadja a helyét a természetfeletti rettenet modernebb esztétikájának. A *Drakula* a gótikus témák szintézise a nosztalgia gúnyájában.

NOHA HORACE WALPOLE REGÉNYE, AZ OTRANTÓI VÁRKASTÉLY (*The Castle of Otranto*, 1764; talán a legelső gótikus regény) és EDGAR ALLAN POE művei között olyan mély szakadék tátong, mint ez utóbbi szerző és mondjuk CLIVE BARKER splatterhorrorjai közt, a „gótikus műfaj” olyannyira egyedi és sokrétű, hogy olykor szépirodalmi művek is illethetők e műfaji-stiláris jelzővel, amelyek azonban sem feltétlenül tartalmaznak természetfeletti vagy horrorisztikus elemeket. És habár más műfajok is sokat merítenek a gótika eszköztárából, sem a detektív-, sem a spekulatív irodalom nem választható el eredetüket tekintve bölcsőjüktől. A gótika műfaját gazdagította az a sok XVIII. századi regény, amellyel az irodalomkritikusok a „magas” irodalmat állították szembe, azt gondolva, hogy az előbbi az a műfaj, amelybe a szórakoztató és eszképipista irományok tartoznak. E felosztás alapján a gótikus irodalom valami olyasmit takart, ami a kortárs olvasók *vágyaihoz kapcsolódik* (feltűzeli, kiaknázza, eltúlozza azokat). Mivel egyszerre volt eszképipista és konformista, az ember érzésvilágának „sötét oldalához” szólt: erotika, erőszak, perverzitás, bizarr megszállottság burjánzik az adott korra jellemző gyakori félelmekkel és szorongással.

A félelemkeltés a gótikus irodalom markáns, de nem feltétlenül jelen lévő alkotóeleme, de a legnépszerűbb művek valóban hátborzongatók voltak. A kapcsolat a horror és a gótika között nem volt szükségszerű, sőt még Edgar Allan Poe idejében is képes volt a gótika és a rémtörténet egymás nélkül létezni.

Poe, a nagy újító azonban a rémségek – így a gótika – új horizontját nyitotta meg a természetfeletti sejtetés, úgyszólván körítés szintjén történő szerepeltetésével, hiszen meséi inkább az irracionálisról

szólnak. A lélektani rettenet ennek megfelelően az elme sötét oldalának, a sokféle perverzitásnak, a monomániának és a rögeszméknek a feltárása, és eme gazdag kincsesár előásása közben az író a gótikus hagyományoktól eltérően művészi kifejezőmódra törekedett, mert felfedezett egy módszert, amellyel sikerült kiszabadítania magát a sablonos borzongatás már unalmas béklyóiból.

A rémtörténetekkel párhuzamosan egy sajátos irodalmi zsáner, a kísértethistória népszerűsége is rekordot döntött. A gótikus mesék „mostohatestvére” a nagyszámú olvasóközönség kialakulásával és a nyomtatott könyvek számának ugrásszerű megnövekedésével egyre több szerzőt – nagyon gyakran női szerzőket – csábított arra, hogy kiszolgálják a már-már kielégíthetetlen igényt a borzongásra. Mire HENRY JAMES megírta *A csavar fordul egyet* (*The Turn of the Screw*, 1898) című regényét, alig lehetett olyan szépirodalmárt találni, aki ne kalandozott volna legalább egy-egy história erejéig erre a vidékre. Egyáltalán nem lehet azon csodálkozni, hogy számos kísérteties történet szintén mellőzött mindenféle természetfeletti vagy horror-elemet. DAPHNE DU MAURIER *A Manderley-ház asszonya* (*Rebecca*, 1938) című regénye tobzódik a gótikus fikció toposzaiban, realista regényként viszont mégiscsak ki kell küszöbölnie mindenféle *objektív* természetfeletti elemet, hogy mindössze a légtér és a szubjektív benyomások alapján gondolhassa az olvasó: itt valami többnek is lennie kell. A realizmus „természetfelettizése” [„*supernaturalizing*”] azonban nem újkeletű dolog, legkiválóbb példa rá az *Üvöltő szelek* (*Wuthering Heights*, 1847).

A korai gótikus írók a jakab-korabeli, a középkori és ál-renezánsz temetői és kriptahelyszíneinek keveréke iránti elragadtatásukkal nagy adag szentimentalizmust és fennköltséget csempészték a műveikbe. Ez a mozzanat egyszerre bizonyult esztétikai és politikai indíttatásúnak. A szentimentalizmus a szubjektív megélést és a képzeletben megbúvó transzcendens vonásokat hangsúlyozta, míg a fenséges és a magasztos gondolata hozzákapcsolta az egyéni tudatot a természetfelettihez és a kimondhatatlanhoz. Ez az új tengely tökéletes eszközévé vált a belső érzélemvilág, az elidegenedés, az örület, az elszigeteltség, a perverzitás, a megszállottság és a szadista erotikus vágyak felfedezéséhez. Megteremtődött tehát egy olyan szintér, ahol egy új esztétikai szemlélet és egy új irodalmi műfaj sajátos szemléltető eszközeivel lehetett a démonizált természetet és rosszindulatú emberi pszichét kiállítani.

Az ilyen terek persze hemzsegték a bűn és a megváltás keresztényi tanaitól, ugyanakkor számos mű nem az erkölcsi prédikáció jegyében íródott. Valamiféle morális mag azonban mindenütt felfedezhető: Poe meséiben például az „akarat” felülír minden erkölcsi és lelkiismereti aggályt az én egoista törekvései által. A kísértethistóriák tetemes része pedig lényegében a túlvilági szellemet teszi meg az evilági bűnös lelkek morális perének ítéletvégrehajtójává.

Ha a gótikus irodalom az emberi természet és érzésvilág manipulálásával és feltárásával foglalkozik, akkor a horror sokkal inkább ennek a folyamatnak a *hatására* koncentrálna. Végül is a rémtörténetek fő célja az olvasók megijesztése. Emellett a horrornak nem kell feltétlenül foglalkoznia a bemutatott események „megfelelő” vagy ra-



THOMAS PECKETT (PRESKETT) PREST (1810?–1859?) *Varney the Vampire* című opuszának borítója. Olcsó füzetecskében jelent meg 1814 és 1847 között a filléres rémregények (penny dreadfuls) mintapéldánya, amely összesen több mint 900 oldalnyi rettenetet és vérfürdőt ígért.

Varneynak két vékony és hegyes agyara van, melyekkel két szúrt sebet hagy áldozatai nyakán, akik általában szendergő nők és akiket az ablakon keresztül látogat meg éjnek évadján. Emberfeletti erővel és hipnotikus képességgel is rendelkezik. Kiváló prototípusa a Drakula-szerű figurának. Később született kollégától eltérően nappali fényben is meg tud lenni, és ez az elátkozott fattyú még a feszülettől sem fél különösképp, a fokhagymától meg végképp nem undorodik. Varney ugyanakkor az első „szimpatikus vámpír”, aki megveti állapotát, de ennek ellenére rabszolgája marad a vérszívásnak.

AZ OTRANTÓI VÁRKASTÉLY (RÉSZLET)

KALANDOS HISTÓRIÁK * EURÓPA KÖNYVKIADÓ * 1974 * 338-341. O. * PAPP ZOLTÁN FORD.

E PILLANATBAN BIANCA VIHARZOTT BE A SZOBÁBA, szeme és mozdulatai vadállati félelelmről vallottak.

– Jaj! Uram! Uram! – kiáltotta. – Végünk van! Itt van újra! Itt van újra!

– Mi van itt újra? – kiáltotta dühösen Manfred.

– A kéz! Az órjás! A kéz! Elájulok! Eszem veszi a félelem! – jajveszékelt Bianca. – Ma éjjel nem alszom itt a kastélyban. De hová legyek? Holmimat holnap is elvitethetem innen. Bár hozzámentem volna Francsóhoz! De hát a nagyravagyás! És ez lett belőle...

– Mi rémisztett el így, ifjú hölgy? – kérdezte a márk. – Itt biztonságban vagy, ne riadozz.

– Jaj, nagyságod csodálatosan jó – mondta Bianca –, de én nem merek... – Nem, könyörgök, hadd menjek én el innen... inkább vesszen itt mindenem, de egy órát se többet e fedél alatt!

– Hordd el magad, eszeveszett – kiáltotta Manfred –, és ne zaklass bennünket, fontos ügyben tanácskozunk. Uram, ez a némben nyavalyatörés... Figyelj csak, Bianca! A szentek, ugye, megint a szentek...

– Nem – mondta Bianca –, most már biztos vagyok benne, hogy az órjás fenségedet figyelmeztetni járt itt, különben mért nekem jelent volna meg! Én reggel, este imádkozom! Jaj! Mért nem hitt fenségéd Diegónak? Ez annak a keze volt, aminek ő a lábát látta a galérián. Jerome atya kiprédikálta, hogy a jóslat ezekben a napokban teljesülni fog!

– Bianca, figyelj a szavamra – mondta tajtékozva Manfred. – Te órjongsz. Eriggy innen, és bolondságiddal ijesztgesd a magdféléket!

– Hogyan! Te azt hiszed, uram – kiáltott fel Bianca –, hogy nem láttam semmit? Menj magad a fölépcső aljához! Olyan igaz, mint ahogy élek: láttam!

– Mit láttál? Mondd el, mit láttál, derék leányzó – mondta Frederic.

– Ügyet se vess, uram, egy bolond némben lázképeire – mondta Manfred –, addig hallgatta a kísértet-históriákat, míg végül elhitta egy szóig.

– Több ez, mint képzelődés – mondta a márk. – Rettegése nagyon is természetes és nagyon is megrendítő, semhogy képzelgés műve lehessen. Mondd el,

derék leányzó, mi az, ami így kifogatott önmagadból.

– Igen, uram, köszönöm nagyságodnak – mondta Bianca. – Azt hiszem, nagyon sápadt lehetek; jobban leszek mindjárt, csak egy kicsit összeszedem magam. Isabella úrnőm szobájába igyekeztem éppen, őfensége parancsára...

– Nincs szükségünk a körülmények ecsetelésére – szakította félbe Manfred –, minthogy őfensége úgyis meg fogja tudni, folytasd, de röviden.

– Uram, fenségéd úgy meg tudja zavarni az embert!

– válaszolta Bianca. – Attól félek, a hajam... esküszöm, soha életemben... No jó! Ahogy már említettem nagyságodnak, őfensége parancsára Isabella úrnő szobájába igyekeztem épp; a hercegnő a bíborszobában lakik, két lépcsővel jobbra; úgyhogy mikor a fölépcsőhöz értem... s épp őfensége ajándékát nézegettem...

– Egek, türelmet! – mondta Manfred. – Hát ez a némben már soha nem tér a lényegre? Mi köze a márk. ahhoz, hogy ezt a semmiséget neked adtam, amiért hűségesen szolgálod lányomat? Azt mondd, mit láttál!

– Azt akarnám én mondani – mondta Bianca –, csak fenségéd hagyná. Szóval, ahogy dörzsölgetem ott ezt a gyűrűt... Három lépcsőfokot se léptem, annyi bizonyos, amikor vértcsörömpölést hallottam; az egész világon nincs még egy ilyen csörömpölés, ahogy Diego mondja, mivelhogy ő hallotta először, amikor az órjás megfordult a szobában a galérián.

– Mit beszél ez a lány, uram? – kérdezte a márk. – Várkastélyodban óriások és szellemek kísértenek?

– Édes Istenem, mit hallok! – kiáltotta Bianca. – Nagyságod mit se hallott az órjás históriájáról a galérián? Csodálom, hogy őfensége nem említette nagyságodnak... Akkor hát lehet, hogy azt sem tudja nagyságod, hogy van itt egy jóslat, amely szerint...

– Ez a fecsegés tűrhetetlen – szakította félbe Manfred. – Bocsássuk el e bolond nőszemélyt, uram: fontosabb dolgunk van, semhogy őt hallgassuk.

– Kegyes engedelmekkel – mondta Frederic –, ez nem fecsegés: engem egy gigászi szablyához irányítottak az erdőben; amott társa, a sisak... ez is ennek a szegény leánynak a képzelgése? ■

cionális magyarázatával, nem szorul rá, hogy megkísérelje elmagyarázni a rémületet. Bizonyos értelemben a rémirodalom a megmagyarázhatatlannal foglalkozik. Miközben kiaknázza a természetfeletti- ben vagy a természetesben rejlő borzalmakat, egy horrorsztori nem korlátozódik kizárólag ősi kastélyokra és omladozó apátságokra (no meg azok lánccsörgető, fehér leples szellemeire). A gótikus irodalom középkori ízlése a XIX. század közepére megváltozott: helyszíneit modern környezetbe ültette át, gyakran középosztálybeli családi otthonokba vagy szállodákba: hálószobák, könyvtárak és lugasok váltották fel a föld alatti tömlőcöket. Mindez természetesen nem zárja ki a tipikus gótikus eszközök használatát a modernitásellenes vagy az újhullámos művészeti formákat elvető írók számára (lásd a *Draculát* vagy **H. P. LOVECRAFT** történeteit).

A gótika és a horror irodalmának elméletei általában két, egymásnak ellentmondó csoportba oszthatók. Az első kimutatja az effajta művekben jelentkező konzervativizmust, amellyel a szerző visszaállítja a dolgok *status quo*-ját és elkötelezi magát a normalitáshoz való végső visszatérés mellett. A második csoport szerint épp ellenkezőleg, a mű szerzője radikális és felforgató (ha nem neurotikus), a túlzás és a marginalitás elkötelezettje.

A gótika – túlzás, a húr végletekig való feszítése. Abból a szörnyű homályból lépett elő, amely a XVIII. századi racionalitást és erkölcsöt kísérte. Árnya rávetül a romantikus idealizmus és individualizmus kínzó extázisára, valamint a viktoriánus realizmus és a dekadencia elképesztő kettősségére. A komor és rejtélyekkel túltelített gótikus atmoszféra nem más, mint a múlt zavaró visszatérése a jelenbe. Az előbb említett túlzás (mint védjegy) gyakran a korrump vagy a megszenteltelenített test metaforájaként működik. Az, hogy valami „minden határon túlmegy”, nemcsak határ-, hanem identitásértést is jelölhet. Az olyan viszolygást keltő testi dolgok, mint a vér, a hányadék vagy az ürülék a test leválasztott produktumai, melyeket el kell takarni, el kell távolítani, mert konvencionálisan undort keltő és megbotránkoztató dolgok – ezáltal félelmetesek is. A gótika alkalmas tehát a társadalom megzavarására, a technológiai, a tudományos és a társadalmi normák felrúgására, valamint az osztályviszonyok megkérdőjelezésére pont egy afféle zabolátlan és túlfokozott stílusban, amely egy realista írásmű számára sosem lesz elérhető.

Az effajta elméletek mind tökéletlennek bizonyultak; ahány hatóság érvel hozható fel a gótika konzervativizmusa ellen, ugyanannyira lelünk, ha épp „burzsoázia-ellenességét” akarjuk cáfolni. Dolgunkat az a fogalmi zűrzavar sem könnyíti meg, amely szinonimaként használja a „gótika” és a „rémirodalom” kifejezéseket, félresöpörve történelmi, kulturális vagy pszichológiai szempontokat.

E rövidre szabott tanulmányban mi sem vállalkozunk arra, hogy plauzibilis elméleteket gyártsunk és ezzel egyszer s mindenkorra kiismertnek és felfedezettnek tekintsük a gótikus irodalmat. Szemléletmódokat, olvasási stratégiákat villantunk fel, példákkal felvértezett, ám merőben töredékes katalógust kívánunk felvonultatni, miközben népszerű témákat, neves szerzőket és hírhedt műveket veszünk górcső alá az irodalom eme pókhálós és nyirkos kriptájába való *alászállásunk* folyamán.



Korabeli illusztrációk Az otrantói várkastélyhoz

WILLIAM BECKFORD:

VATHEK KALIFA TÖRTÉNETE (RÉSZLET)

HOLNAP KÖNYVKIADÓ * 1991 * 105-107. O. * KÉPES JÚLIA FORD.

AZ ÉJ LESZÁLLTÁVAL ALBUFAKI HIRTELEN MEGÁLLT, és dobbantott lábával, s ez Karathisz számára, aki értett tevéje lépteiből, biztos utalás volt arra, hogy temető van a közelben. A hold fényesen sütött, és segítségével fel is fedeztek egy hosszú falat, hatalmas, félig nyitott ajtóval; akora volt, hogy Albufaki könnyedén átfért rajta. A szerencsétlen vezetők, akik látták közelgő végüket, alázatosan könyörögtek Karathisznak, ha már ilyen kiváló alkalmat van, temesse el őket, és azonnal kilehelték a lelküket. Nerkesz és Kafur igen sajátos humorral bírt, és most csöppet sem fukarkodtak vele e szegény emberek dőresége okán; és semmi sem felelt volna meg jobban ízlésüknek, mint egy temető a benne lévő sírokkal. Legalább kétezer volt belőlük a domb lankáin – némelyikük gúla, másikkal oszlop alakú, egyszerű formájuk változatossága végtelen. Karathisz túlságosan elmerült fennkölt elmélkedésében ahhoz, hogy megálljon, bármennyire is elbűvölte szemét a látvány. Fontolgatva a helyzet kínálta esetleges előnyöket, nem állta meg, hogy föl ne kiáltson:

– Egy ilyen gyönyörű temetőben biztosan járnak gúlok*! És biztosan útba tudnak igazítani. Ha már gondatlanul hagytam, hogy vezetőim elpusztuljanak, majd tőlük kérdezem meg az irányt; idehívom őket, hogy lakomázzanak a friss hullákon.

Eme rövid monológ után intett Nerkesznek és Kafurnak, ujjjaival mutogatva elmondandóját:

– Menjete, kopogtassátok meg a sírok oldalát, és zendítsetek rá szívet derítő éneketekre: hisz annyira hasonlatosak ama vendégek dalaihoz, akiknek társaságát óhajtom.

A néger szolgákat úrnőjük kívánsága örömmel töltötte el, és nagy gyönyörűséget ígért nekik a gúlok társasága; a hódítók modorában indultak, hogy kopogjanak a sírokon. Mikor ütéseiket megismételték, kongó hang hallatszott a föld alól, a felszín halmokká emelkedett, és mindenfelől gúlok dugták ki az orrukat, hogy belelegezhessek az erdészek hullái által kibocsátott szagokat.

Odasereglettek a márványszarkofág elé, ahol Karathisz ült, szerencsétlen hullái között. A hercegnő megkülönböztetett udvariassággal fogadta látogatóit, s a vacsora végeztével rátért az üzletre. Miután hamar megtudott tőlük mindent, amit akart, azonnal folytatni kívánta útját; ám néger rabszolgái, akik éppen gyöngéd köteleket kezdtek szőni a gúlokkal, összes ujjukkal mutogatva könyörögtek, hogy legalább hajnalig várjanak. Karathisz azonban maga volt a megtettesült szűziesség, s a szerelem és a henyelés kiengesztelhetetlen ellensége, ezért tüstént megtagadta kérésüket, felszállt Albufakira, és megparancsolta nekik, hogy egy szempillantás alatt foglalják el a helyüket. ■



* A goul vagy gúl arabul eredetileg minden olyan félelmetes dolgot jelent, melynek látványa úgymond megfosztja az embert érzékszerveinek használatától; emiatt lett aztán azon szörnyek elnevezése, melyek erdőket, temetőket és más elhagyott helyeket látogatnak; s e lényekről nemcsak azt hitték, hogy az élőket darabokra szagatják, hanem azt is, hogy a holtakat kiássák és felfalják. A téboly eme fajtáját az arabok *kutrubnak* hívják (a szó nemcsak farkast jelent, hanem hímnemű gúlt is); a betegség áldozatait arra sarkallja, hogy üvöltve bolyongjanak e búskomor helyeken.

KÖRÜLBELÜL HARMINC ÉVE KÉRT FEL KÉT VAGYONOS aggszűz, hogy látogassak meg egy ingatlant Lancashire azon részén, amely a híres Pendle-erdő közelében fekszik; a helyet Mr. Ainsworth *Lancashire-i boszorkányai* tették oly kellemesen nevezetessé számunkra. Az volt a dolgom, hogy felosszak egy kis ingatlant, benne egy házzal és a hozzátartozó birtokkal, mely már régóta a hölgyek kezére került örökség gyanánt.

Utam utolsó hatvan kilométerét jórészt útkereszteződéseken, kevéssé ismert és félreeső ösvényeken, és gyakorta rendkívül megindító és szép tájakon át tettük meg. A hely festőiségét fokozta a szeptember eleji nyárutó, amikor utazásomra sort kerítettem.

Még soha nem jártam a világnak ebben a szegletében. Azt mondják, manapság már sokkal kevésbé vadregényes, következésképpen szépsége is odalett.

A fogadóban, ahol megálltam a lovak váltását megvárnai és elkölteni szerény vacsorám – mert akkorra már öt óra is elmúlt –, megismerkedtem a házigazdával, egy ötven-hatvan éves, de ereje teljében levő öreg fickóval (ahogy ő mondta, egy könnyed és szívélyes jóbarátal), aki hajlandó volt vendégeit tetszőleges mennyiségű beszéddel elszórakoztatni, melyet már a legcsekélyebb csapolt nedű is bő lére fakasztott, bármire is volt kíváncsi a kedves vendég.

Személy szerint Barwyke-ról szerettem volna többet megtudni, mely a birtok és a ház neve volt, ahová készültem. Mivel egy fogadó sem állt a közelében, üzentem a gondnoknak, hogy a házban kell éjszakáznom, ezért intézkedjen megfelelő szállás biztosításáról.

A „Három Apáca” házigazdájának, aki az utazók szórakoztatásáért volt felelős, nem volt sok mondanivalója. Hús év, vagy még több telt el azóta, hogy az öreg Bowes gazda meghalt, és azóta senki sem lakott ott, csak a kertész és a felesége.

– Tom Wyndsour annyi idős már, mint én, de egy kicsit magasabb nálam, és nincs olyan jó húsban sem – mondta a kövér fogadós.

– Hallottam olyan mendemondákat a házról – próbálkoztam –, amelyek elriasztották a bérlőket.

– Öregasszonyok dajkameséi! Sok éve már ennek, uram; elfelejttem őket egytől-egyig. Ó, igen, mindig

J. SHERIDAN
LE FANU

Dickon, az ördög

LE FANU ELÉVÜLHETETLEN ÉRDEMEKET SZERZETT A SÖTÉT ROMANTIKA ÉS A KÍSÉRTETTÖRTÉNET MŰFAJÁBAN. EGYESEK AZ ÍR POE-NAK NEVEZTÉK. MŰVEI A JÓL SZERKESZTETT, FOKOZATOSAN ADAGOLT BORZALMAKKAL OPERÁLÓ NARRÁCIÓK KEDVELT DARABJAI. ■

lábra kelnek ilyen-olyan szóbeszéddek arról az elhagyott házról; a bolond népség folyton csak pletykál; de az elmúlt húsz évben egy szót sem hallottam felőle.

Hiába próbáltam unszolni őt; a „Három Apáca” vén gazdája valamiért úgy döntött, hogy nem mesél Barwyke Hallról, már ha egyáltalán tényleg maradtak még emlékei róla.

Kifizettem a számlámat, és folytattam utamat; roppant elégedett voltam a régi fogadó vidám légköre miatt, de egy kicsit csalódtam is.

Már több mint egy órája hajtottunk, amikor elértünk egy sűrű átjárót; tudtam, amint átkelünk rajta, negyedóra múlva megérkezünk Barwyke Hall kapuja elé.

A tőzeg és a rekettye elég hamar elmaradt mögöttünk; ismét erdős tájon utaztunk át, amit annyira élveztem, hiszen olyan természetes és szép volt, és mert nem zavarta meg senki sem az utunkat. A füle ablakán kifürkészve vártam, hogy feltűnjön szemem előtt az, melyre egy ideje már kíváncsi voltam. A Barwyke Hall egy nagy, takaros épület volt, a „fekete-fehér” keletes építészet ékes példája, ahol az ébenfekete tölgyfaváz rúdjai és szögei éles kontrasztot alkotnak a fehér vakolattal, amely a falazatot borítja. Ez a meredek tetőzetű Erzsébet-korabeli ház a nem túl széles parkszerű területek között állt, de impozánssá tette az öreg fák nemes termete, amelyek épp a gyepre vetették megnyúló árnyékukat.

A park kerítésfala az idők során elszürkült, és sok helyen fedte borostyán. Egy mélyszürke árnyékban, amely ellentétben állt a fölötte a lombokon visszatükröződő esti fény halvány tüzével, egy hidegnek és feketének látszó tó állt, és mintha büntudatosan bujkált volna a figyelő szemek előtt.

El is felejtettem, hogy a Barwyke-hoz tartozik egy tó; de abban a pillanatban, amikor megakadt a szemem rajta, akár egy kigyó fénylő bőrén az árnyékban, az ösztönöm mintha azt súgta volna, valami veszélyes settenkedik ott, és megéreztem, hogy a tó kapcsolatban áll, bár nem tudom, miként, azzal a helyi históriával, amelyről még gyerekkoromban hallottam.

Felhajtottunk egy füves úton, nemes fák ágai alatt, amelyek vörösre és sárgára festett lombjai pompásan adták vissza a nyugvó nap sugarainak színét.

A kapu elé álltunk. Kiszálltam, és jól megnéztem a ház elejét; nagy és mélabús rezidencia volt, a régóta tartó elhanyagoltság összes jelével; nagyszerű faspalatták, a régi módi szerinti külső rácsos ablakkal; fű, sőt csalán nőtt be sűrűn az udvart, és vékony moha csíkozta a fagerendákat; a vakolat a kor és az időjá-

rás hatására elszíneződött, és nagy, rozsdára emlékeztető sárga foltok jelentek meg rajta. A homályt fokozta több öreg fa, mely a ház közelében nőtt sűrűn egymás mellett.

Felmentem a lépcsőn és körbenéztem; a sötét tő most közelebb feküdt, kicsit balra tőlem. Nem volt széles, negyven-ötven négyzetméter lehetett, de fokozta a környék lehangoltságát. Közelében egy kis sziget állt, két öreg kőrísfával, amelyek egymás felé dőltek, merengő képeik tükröződtek a háborítatlan vízben. A korosság, a magány és az elhanyagoltság látványába egyetlen vidám részlet lopta be magát: a házat és a környéket átmelegítő, pirosposzsgás nyugati gerendák. Bekopogtattam; kiáltásom üregesen és komoran visszahangzott a fülemben; a messziről jövő csengettyű szava mélyen és mogorván csendült fel, mintha nehezményezte volna, hogy felriasztották évtizedes szendergéséből.

Egy vékony testalkatú, vidám tekintetű öreg fickó jelent meg előttem barakán kabátban és lábszárvédőben; üdvözlő mosolya, roppant hegyes, vörös orra jókedvet sugallt, illetve vendégszerető várakozást, ahogy nagy gyorsan ajtót nyitott nekem.

Alig szűrődött be fény a folyosóra, és az a kevés is beleveszett a háttér sötétségébe. Nagyon tágas és magas volt a helyiség, egy galéria futott körülötte, mely, ha nyitva volt az ajtó, két-három ponton is látszott. Szintre a sötétben vezetett át új ismerősöm ezen a széles folyosón a fogadásomra szánt terembe, mely tágas volt és a mennyezetig lambériázott. Bútorzata régimódi volt és roskatag. Még mindig függönyök lógtak az ablakok előtt, és egy török szőnyeg hevert a padlón; összesen két ablakot láttam, és a házhoz közeli fák törzsén keresztül a tóra néztek. Kellott a tűz fénye és vendéglátóm vörös orra, hogy megvilágítsa ezt a mélabús barlangot. A terem túlsó végében lévő ajtó abba a hálószobába nyílt, amelyet számomra készítettek elő. Ugyanúgy lambériázott volt, mint a másik. Baldachinos ágy állt benne nehéz gobelinfüggönyökkel, és más tekintetben is ugyanolyan régies és sivár stílusban volt berendezve, mint a másik szoba. Az ablaka, akárcsak a másiké, a tóra nézett.

Bármilyen komor és szomorú volt a hajlék, alaposan tisztán tartották. Nem lehetett e tekintetben semmi panaszom; de a hatás meglehetősen kiábrándító volt. Miután megkaptam az útmutatást a vacsorával kapcsolatban – kellemes eseménynek ígérkezett –, gyorsan átöltöztem, és megkértem lábszárvédős és vörös orrú barátomat (Tom Wyndsourt), aki gondnokként felügyelte az ingatlant, hogy kíséren el a sétámon, mivel még vagy egy óránk volt hátra a szürkületig.

Kellemes őszi este volt, és kísérom – vérbeli, szívós öreg fickóként – olyan tempót diktált, hogy nehezen tudtam lépést tartani vele.

A birtok északi határán álló facsoportok között pillantottuk meg az ódon kis plébániatemplomot. Egy magaslatról néztem le rá, de a látványba belógott a kerítésfal; egy kicsit lejjebb azonban felfedeztem egy átkelőt rajta, amely lehetővé tette, hogy kijussunk az útra, melyre ráfordulva megközelíthettük a templomkert vaskapuját. Láttam, hogy kinyílik a templom ajtaja; a sekrestyés épp betette a torony kőlépcsője alatti kis tárolóba a csákányát, a lapátját és az ásóját, mellyel éppen sírt ásott a templomkertben. Udvarias és figyelmes kis púpos ember volt, aki nagyon szívesen megmutatta nekem a templomot. Az emlékművek között állt egy, ami felkeltette az érdeklődésemet; pont annak a Bowes-nak a tiszteletére építették, akitől a két vénlány Barwyke házáat és birtokát örökölte. Szövege kész dicshimnuszt zengett róla, és arról tájékoztatta a keresztény olvasót, hogy hetvenegy éves korában, az anglikán egyház kebelében halt meg.

Ezt a feliratot a lenyugvó nap gyengülő sugarai mellett olvastam; éppen akkor tűntek el a horizont mögött, amikor kiléptünk a tornácról.

– Húsz éve, hogy a gazda meghalt – mondtam elgondolkodva, miközben még mindig a templomkertben ácsorogtam.

– Igen, uram, múlt hónap kilencedikén volt épp húsz éve.

– Kedves öregúr volt?

– Jótermészetű és kedélyes úriember volt, uram; nem hiszem, hogy élete során egy légynek is ártott volna – ismerte el Tom Wyndsour. – Nem mindig könnyű kitalálni, mi lakozik az emberben, mi készíti őt, hogy egyszer csak megbolonduljon.

– Úgy véli, elment az esze? – faggattam tovább.

– Ó, nem! Nem, uram, ő nem lett olyan; kissé „tunya” volt, olyan, mint a többi öreg; de hát, ördög tudja, mi lakozott a fejében.

Tom Wyndsour megjegyzése kissé rejtélyesnek tűnt számomra; de, mint az öreg Bowes gazda, én is „kicsit eltunyultam” azon az estén, és nem tettem fel több kérdést róla.

A templomkertet övező keskeny úton jutottunk át a kerítésfalon. Több mint százéves szilfák magasodtak fölé, és a beálló szürkületben nagyon sötétben festett a táj. Ahogy egymás mellett haladtunk ezen az úton, amelyet két laza kőfal szegélyezett, valami cikk-cakk vonalban futni kezdett felénk; vad iramban közeledett, ijedt kiáltásokat hallatva, és láttam, amikor elhaladt mellettünk, hogy egy ember az. Most már bevallhatom,

kicsit megijedtem. Ennek az alaknak a ruhája részben fehér volt: tudom, mert először azt hittem, egy fehér ló vágat le az úton. Tom Wyndsour megfordult, és a távolodó alak után nézett.

– Ma este ismét csámborogni indul – mondta hal-kan. – Könnyen álomra tudja hajtani a fejét; talál valahol száraz tisztást vagy egy rétet, esetleg egy zugot a száraz árokban. Ez a legény nem aludt rendes hajlék alatt immár húsz éve, és nem is fog, amíg világ a világ.

– Örült az ipse?

– Valami olyasmi, uram; egy idióta, egy félkegyelmű; mi csak úgy hívjuk, „Dickon, az ördög”, mert szinte állandóan csak az ördögről fecseg.

Megdöbbenett, hogy ez az idióta valamilyen módon része lehet az öreg Bowes históriájának.

– Furcsa dolgokat mesélnek róla, meg merem kockáztatni – szólaltam meg.

– Többé-kevésbé, uram; többé-kevésbé. Furcsa történeteket.

– Húsz éve aludt utoljára házban? Körülbelül ekkor halt meg az öreg – folytattam.

– Igen, uram, ahogy mondja.

– Mindent el kell mondania nekem, Tom, ma este, ha végeztünk a vacsorával.

Úgy tűnt, Tomnak nem tetszett a kérésem; egyenesen maga elé nézett, miközben utunkat róttuk, és így szólt:

– Nézze, uram, a ház csendes volt, és nem zavarta az embereket semmi sem a falakon belül, sem azokon kívül, Barwyke erdejében már tíz éve vagy még régebb óta; és a feleségem sem szeret beszélni ezekről a dolgokról, és úgy gondolja – ahogy én is –, hogy az lenne a legjobb, ha hagynánk békiben a múltat.

A mondat vége felé lehalkította a hangját, és jelentőségteljesen bólintott.

Visszatértünk Barwyke-be.

A táj fölé emelkedő szürkület, a hatalmas és ünnepélyes fák és a kísérteties ház távoli körvonala komor hatást gyakorolt rám, ami a fárastó utazáshoz és a tempós sétához adódva elkedvetlenített attól, hogy megszakítsam a csendet, amelybe ekkor társam burkolózott.

Megérkezésünkkor a viszonylagos kényelem légköre nagymértékben eloszlatta a borongást, amely rám telepedett. Bár korántsem volt hideg az éjszaka, nagyon örültem, amikor láttam, hogy megrakták fával a kandallót, és egy pár gyertyával, amelyek fokozták a tűz fényét, vidámmá varázsolták a szobát. Az a kis asztalka a patyolatfehér terítővel és a vacsora előkészületeivel szintén nagyon szívélyes látványt nyújtott.

Nagyon szerettem volna meghallgatni Tom Wyndsour történetét ebben a meghitt légkörben és környezetben; de vacsora után túlságosan elálmosodtam ahhoz, hogy megpróbáljak ismét előhozakodni a témával; és miután egy ideig hosszasan ásítottam, úgy találtam, hogy nincs értelme tovább erőltetni a dolgot, ezért visszavonultam a hálószobámba, és tíz óráig mélyen aludtam.

Hogy milyen közjátéknak voltam szemtanúja azon az éjszakán, hamarosan elmesélem. Nem volt valami nagy ügy, de nagyon furcsán vette ki magát.

Másnap estére befejeztem a munkámat Barwykeben. Kora reggel óta dolgoztam szüntelenül és nagy odafigyeléssel, így nem volt időm gondolkodni azon a szokatlan eseményen, amelyre az imént utaltam. Most viszont, midőn végre ismét a kis vacsoraasztalhoz ültem és végeztem a kellemes étkezéssel, töviről hegyire beszámolhattam róla. Fülledt nap volt, és az egyik nagy ablakot olyan magasra húztam fel, amennyire csak lehetett. A közelében telepedtem le egy brandyvel egyetemben, és kinéztem a sötétbe. Nem látszott a hold, és a ház körül csoportosuló fák már-már túlvilágivá változtatták a kinti sötétséget.

– Tom – szólaltam meg, mihelyt a forró puncsos korsó, amellyel elláttam, kezdte kiváltani a hatását. – Árulja már el nekem, hogy a feleségén és rajtam kívül ki aludt még tegnap éjjel a házban.

Tom az ajtó közelében ült; letette a poharát, és ferdén rám nézett; hétig is el tudtam volna számolni, mielőtt megszólalt volna.

– Valaki aludt még a házban? – ismételte meg hangsúlyosan. – Egyetlen más élő lélek sem, uram – és keményen rám nézett, még mindig nyilvánvalóan valami többre számított.

– Ez nagyon furcsa – mondtam viszonzva a tekintetét, és kissé kényelmetlenül éreztem magam. – Biztos benne, hogy nem *járt* a szobámban tegnap este?

– Csak reggel, uram, amikor bementem felkelteni; erre megesküszök.

– Nos – válaszoltam –, volt ott valaki, erre *én* is meg tudnék esküdni. Annyira fáradt voltam, hogy nem tudtam felkelni; de felébresztett egy hang, amiről azt hittem, hogy egy hangos koppanás, melyet a két bádogdoboz leesése okozott. Ezekben tartom az irataimat. Majd lassú lépteket hallottam a padlón; fényt láttam a szobában, bár eszembe jutott, hogy eloltottam a gyertyát. Azt hittem, maga jött be a ruháimért, és véletlenül verte le a dobozokat. Bárki is volt ott, kiment, és aztán a fény is kihunyott. Már épp készültem visszaaludni, amikor a függöny az ágy lábánál kissé szétnyílt; fényt láttam a szemközti falon, mint amikor az ajtó nagyon

óvatosan kinyílik, és kívülről egy gyertya fénye szüremlik be a szobába. Felkeltem az ágyban, széthúztam az oldalsó függönyt, és láttam, hogy az ajtó tényleg kinyílt, és beengedte a kinti fényt. Közel van, tudja, az ágy fejéhez. Egy kéz tartotta az ajtó szélét és nyitotta ki; nem olyan, mint a magáé, hanem egy nagyon furcsa kéz. Hadd nézzem meg az öné!

Kinyújtotta felém, hogy megvizsgáljam.

– Ó, nem, a maga keze teljesen normális. Annak a kéznek más volt az alakja; kövérebb volt, a középső ujj elsatnyult és túl rövid volt a többihez képest; úgy festett, mintha korábban eltört volna, és a körme is begörbült, akár egy karom. Felkiáltottam: „Ki van ott?”, és erre a fény és a kéz visszahúzódott, és ezután már nem láttam és nem hallottam senkit és semmit.

– Ő volt az! Olyan biztos vagyok benne, mint ahogy most magát látom! – kiáltott fel Tom Wyndsour, miközben még az orra is elsápadt, szeme pedig majdnem kipattant az üregéből.

– Ki?

– Az öreg Bowes gazda; az ő kezét látta; az Úr irtalmazzon! – válaszolta Tom. – A törött ujj és a begörbült köröm! Nos, uram, nem maga miatt jött vissza. Miss Dymock ügye szólította ide, mert soha nem akarta, hogy betegyék a lábukat Barwyke-be; és egészen más-ként akart végrendelkezni, amikor ütött a halála órája. Soha nem volt udvariatlan senkivel szemben sem, de nem bírta elviselni azokat a hölgyeket. Már akkor félni kezdtem, amikor megtudtam, hogy az ő megbízásukból jön ide, uram; és most láthatja, mi folyik itt; újra és újra a régi trükkjeihez fog folyamodni!

Némi rábeszéléssel és egy kis punccsal rávettem Tom Wyndsourt, hogy magyarázza meg titokzatos megjegyzéseit az öreg gazda halálát követő események kapcsán.

– Bowes végrendelet nélkül halt meg, tudja – kezdte Tom. – És az egész nép sajnálta, vagyis hát, mindenki sajnálná azt az öregembert, aki hosszú életet élt, de végül egyetlen rövid órával hamarabb kopogtatott a halál az ajtaján. Sokan kedvelték őt, soha nem volt mogorva, senkit nem illett kemény szavakkal, és még egy légynek sem ártott, így ettől még meglepőbb volt, ami a halála után következett.

– Az első dolguk ezeknek a hölgyeknek az volt, hogy elkezdtek gazdálkodni a birtokon.

– Semmi esetre sem volt bölcs dolog saját belátásuk szerint rendelkezni a föld felett. Nem tudták, mi mindennel kell megküzdeniük.

– Nem sokkal később történt valami a szarvasmarha-állománnyal; először az egyik, majd a másik betegedett meg és adta ki a lelkét, és így tovább, míg nem a

veszteség egyre súlyosabb lett. Aztán lassacskán furcsa történetek kezdtek el terjengeni; azt mesélték, hogy Bowest látták estefelé sétálni, ahogyan egykor, amikor még élt, az öreg fák alatt, a botjára támaszkodva; és néha, amikor odaért a jószágokhoz, megállt, és kedvesen az egyiknek a hátára tette a kezét; na, előre lehetett tudni, hogy szegény jószág másnapra megbetegszik, és hamarosan ki is múlik.

– Soha senki nem találkozott vele a parkban vagy az erdőben, és mindenki csak jó messziről látta őt. De jól ismerték a járását és az alakját, meg a ruháit, melyeket viselt; és meg tudták mondani a marha színét – fehér, szürke vagy fekete –, és láss csodát, az állat mindig megbetegedett és meghalt. A szomszédok félték a park menti ösvénytől, és senki sem szeretett az erdőben sétálni, vagy behatolni Barwyke határain belülre; a szarvasmarhák pedig továbbra is megbetegedtek és meghaltak, mint korábban.

– Abban az időben egy bizonyos Thomas Pyke volt az öreg mindenese; ő gondoskodott a helyről, és ő volt az egyetlen, aki a házban hált.

– Tom mindig kijött a sodrából, amikor ezeket a történeteket hallgatta; a felét nem hitte el, amit a népek suttoztak, és az is irritálta, hogy nem tudott egyetlen férfit vagy fiút sem rávenni a szarvasmarhák terelésére; mindenki félt. Ezért írt Matlocknak Derbyshire-be, hogy küldjék ide a testvérét, Richard Pyke-ot, aki eszes fiú volt, és nem ismerte az öreg gazdáról szóló rémtörténeteket.

– Dick eljött hát, és a jószágok jobban lettek; az emberek azt mondogatták, hogy még mindig látják az öreget, amint az erdő tisztásain sétál, ahogy korábban, botjával a kezében; de félt a marhák közelébe jönni. Bármi legyen is az oka, mióta Dickon Pyke megérkezett, a távolban állt és őt nézte, olyan mozdulatlanul, mint egy öreg fa törzse, majd' egy órán keresztül, míg nem alakja apránként szertefoszlott, mint a tűz füstje.

– Tom Pyke és bátyja, Dickon voltak az egyetlen élő lelkek ebben a házban. Az egyik novemberi éjszaka is a cselédszoba nagy ágyában feküdtek, miután a házat szorosan bezárták.

– Tom a fal mellett feküdt, és azt mondta, olyan éber volt, mint nappal. A bátyja, Dickon mellette feküdt, és mélyen aludt.

– Nos, ahogy Tom heverészett és gondolkodott, szemét az ajtó felé fordította. Az ajtó erre lassan kinyílt, és ki más jött be rajta, mint az öreg Bowes, akinek az arca olyan halottnak tűnt, mint a koporsójában!

– Tomnak elakadt a lélegzete; nem tudta levenni a szellemalokról a szemét, és érezte, hogy minden hajszála az égnek áll.

– A gazda ekkor odament az ágy mellé, átkarolta Dickont, felemelte a fiút – aki egész idő alatt mélyen aludt –, és kivitte az ajtóhoz.

– Ezt művelte a jelenés Tom Pyke szerint, és kész volt erre megesküdni.

– Amikor ez megtörtént, a fény, akárhonnán is jött, hirtelen kialudt, és Tomra szurokfekete sötétség borult.

– Egészen másnap reggelig így feküdt halálra dermedve.

– Bizony, a bátyja, Dickon eltűnt. Nem találta a ház körül, és hiába vette rá némi ügyel-bajjal a szomszédokat is, hogy segítsenek neki átkutatni az erdőt és a környéket. Egyszerűen nyoma veszett.

– Végül az egyiküknek eszébe jutott a kis tavi sziget; a kis csónak a vízparton volt egy régi oszlophoz kötözve. Beeveztek, bár nem sok reményt fűztek hozzá, hogy megtalálják. És láss csodát, ott ült a nagy kőrís alatt, teljesen esztét vesztve, és minden egyes kérdésükre ugyanazt felelte: „Bowes, az ördög! Láttam őt, láttam őt, Bowes, az ördög!” Hibbantként találtak rá, és az is marad, amíg világ a világ. Soha senki nem tudta rávenni, hogy tető alatt aludjon. Házról házra vándorol, amíg nappal van; és senki sem hajlandó becsukatni őt a bolondokházába. És az emberek inkább igyekeznek kerülni őt éjfél után, mert azt hiszik, hogy ahol feltűnik, ott rosszabb dolgok is leselkedhetnek rájuk.

Tom történetét csend követte. Kettesben voltunk abban a nagy szobában. A nyitott ablak mellett ültem, és a sötét éjszakába bámultam. Azt hittem, valami féhéret látok megmozdulni kint, és suttozást hallottam, amely értelmetlen sikoltozássá erősödött: „Hú-ó-óó! Bowes, az ördög! A vállad fölött! Hú-ó-óó! Ha! ha! ha!” Megriadtam, és a gyertya fényénél, amellyel Tom az ablakhoz lépett, láttam a holdkörös eszelős tekintetét és dühös arcát, amint hirtelen hangulatváltozással arébb vánszorog, suttozva és magában hablatyolva valamit: és feltartotta hosszú ujját, és úgy nézett a hegyére, mint a „dicső kézre”.

Tom lehúzta az ablakot. A történet és az utójáték véget ért. Bevallom, nagyon örültem, amikor néhány perccel később meghallottam a lovak patáinak hangját az udvaron; és még jobban örültem, amikor Tomnak kedves búcsút intettem, és egy mérföldnyire magam mögött hagytam Barwyke elhanyagolt házát.